

Megalithische monumenten in Jordanië

Zoektocht oud-ambassadeur Scheltema levert waardevol boek op

Ze waren ons tijdens een eerdere reizen door Jordanië wel eens opgevallen. Vreemde series stenen, soms duidelijk in een cirkel geplaatst, soms bij elkaar gezet in een vierkant met een of meerdere dekstenen er overheen. Rijen lage stenen schijnbaar nutteloos tegen een berghelling aangezet, maar ook enorme rechtopstaande exemplaren. Ook Gajus Scheltema, oud-ambassadeur van Nederland in Jordanië, vond deze verschijnselen opvallend en ging op onderzoek uit. Zijn resultaten heeft hij opgetekend in een boek dat onlangs verscheen.

We zagen de stenen in het noorden van het land, niet ver van de beroemde opgravingen van Umm Qais (het oude Gadara), maar ook langs de snelweg die van Amman naar de Dode Zee loopt. En in de bergen bij Ajlun kwamen we ze tegen, verstopt in het kreupelhout. Veel van die concentraties stenen waren duidelijk door mensen bijeen gezet. Van andere waren we minder zeker. Maar als er al mensenhanden aan te pas waren gekomen, wie waren dat dan die die stenen overal hebben neergezet? Rondtrekkende bedoeïenen? Of onbekende bewoners uit een lang vervlogen verleden? Ze konden honderd jaar oud zijn of duizenden. Sommige stenen bouwsels deden vaag aan hunebedden denken. Maar waren ze net zo oud? En waarvoor hebben ze gediend? Van sommige leek een functie als graf voor de hand te liggen, maar bij andere was dat minder evident. Speelde de zonnestand of de stand van de maan misschien een rol, net als bij de enorme stenen monumenten die in Engeland,

Frankrijk en delen van Noord Europa voorkomen?

Literatuur

Gajus Scheltema, die tussen 2003 en 2007 de Nederlandse ambassadeur in Jordanië was, vroeg zich dezelfde dingen af. Geïntrigeerd geraakt door de enorme hoeveelheid stenen monumenten die hij tijdens zijn reizen door Jordanië zag, ging hij op onderzoek uit. Tot zijn verbazing bleek er over dit toch relatief veel voorkomende fenomeen betrekkelijk weinig literatuur. En er was al helemaal geen overzicht van de verschillende vindplaatsen. Iets anders wat deze diplomaat onmiddellijk opviel was dat, hoewel er dus verspreid over het hele land nog vele honderden van dergelijke stenen monumenten te vinden zijn, dit aantal toch nog maar een fractie is van het aantal dat er ooit geweest moet zijn. Uit zijn zoektocht en vooral uit zijn literatuuronderzoek bleek namelijk dat tot het midden van de vorige eeuw Jordanië letterlijk

vergeven was van de stenen monumenten. Dit aantal is echter door allerlei omstandigheden (die allemaal te maken hebben met de groeiende invloed van de mens op het landschap) in de laatste vijftig jaar drastisch afgenomen en - zo bleek - ze nemen nog steeds in aantal af. Zo zag Gajus Scheltema in de paar jaar dat hij in Jordanië werkzaam was een groot aantal exemplaren sneuvelen. Oprukkende bebouwing, uitdijende steengroeven maar ook toenemend vandalisme waren daarvan de oorzaak.

Aangespoord door bevriende archeologen besloot Gajus Scheltema in 2006 zijn onderzoek te intensiveren en de resultaten te boek te stellen. 'Ik raakte namelijk steeds meer overtuigd van de noodzaak van zo'n publicatie. Ten eerste omdat die er gewoon niet was, en ook omdat ik aandacht wil vestigen op deze monumenten. Op het belang ervan en op het feit dat, als er niet snel actie ondernomen wordt, ze helemaal verloren dreigen te gaan'. Onlangs verscheen bij het American Center of Archaeological research in Amman het verslag van Gajus Scheltema's onderzoek naar de megalithische monumenten van Jordanië. Dit boek, dat terecht de ondertitel 'An introduction and field guide' draagt, geeft niet alleen een duidelijk overzicht van de verschillende types stenen monumenten, het geeft ook inzicht in de verschillende theorieën die er in de loop van de laatste twee eeuwen door historici en archeologen zijn gegeven over dit fenomeen. En het beschrijft de belangrijkste nog resterende vindplaatsen.

Dolmen bij Jebel Nebi Hadad (ten zuiden van de Zerqa rivier).

Dolmens bij Rawdah.

Staaende stenen in Lejjun

Serie dolmens bij Jebel Nebi Hadad (ten zuiden van de Zerqa rivier)

Dolmen

Scheltema maakt in zijn boek, net als trouwens de meeste onderzoekers voor hem, een onderscheid tussen dolmen en losse, staande stenen. De dolmen - het Keltische woord voor stenen tafel - omschrijft hij als volgt: 'een constructie bestaande uit twee of meer rechtop gezette stenen met een of meerdere stenen die daar overheen geplaatst zijn als afdekking'. Dolmen worden meestal in groepen van soms vele tientallen stuks aangetroffen, maar zijn ook los staande exemplaren bekend. De functie van een dolmen is in bijna alle gevallen funerair. Scheltema onderscheidt in zijn boek zes types dolmen (introdactie pagina 41). Juist

vanwege deze variëteit in bouwwijze en omdat van lang niet alle typen er exemplaren archeologisch goed zijn gedocumenteerd, geeft ook Scheltema geen definitief antwoord op de vraag naar de ouderdom van de Jordaanse dolmens. Maar zijn conclusie is desondanks dat een datering ergens aan het begin van de bronstijd voor de hand ligt (rond 3200 v.Chr.). Over de functie(s) en datering van losse staande stenen is volgens Scheltema nog veel minder met zekerheid te zeggen. Op de paar plekken waar rondom de steen aardewerk of werktuigen gevonden werden liep de datering uiteen van het begin van de bronstijd tot en met de late ijzertijd (een periode dus van bijna 2000 jaar).

Bijzonder boek

Dat er in dit nieuwe boek weinig met zekerheid wordt verkondigd en er ook geen nieuwe spectaculaire vondsten worden vermeld, maakt het niet minder waardevol. Want Gajus Scheltema heeft als eerste al het onderzoek op dit terrein bij elkaar gebracht. Zijn literatuurlijst achterin is dan ook zeer indrukwekkend en voorzover we konden nagaan vrijwel volledig. De auteur zelf houdt ook daar echter weer een slag om de arm. Wat het boek echter heel bijzonder maakt is het laatste deel waarin Scheltema de belangrijkste vindplaatsen van megalithische monumenten systematisch bespreekt. Met dit boek in de hand krijgt reizen door Jordanië – op zich al een opwindende gebeurtenis vanwege de enorme variëteit aan landschappen en grote hoeveel interessante plekken – nog een extra dimensie. Zo kwamen wij met behulp van dit boek onder meer terecht in de prachtige eikenbossen ten noorden van Pella, waar we de meest fraaie dolmen ontdekten.

Er is slechts één maar. Je hebt om deze gids echt goed te kunnen gebruiken, je eigen transport, liefst een variant met een aandrijving op alle wielen, nodig, want veel - zo niet de meeste monumenten - bevinden zich op plekken waar je met het openbaar vervoer, of een stadsauto, gewoon niet komt. En ook een gps is onontbeerlijk. Gelukkig geeft de auteur overal de coördinaten. Dit boek is voor iedereen die Jordanië gaat bezoeken en meer wil zien dan alleen Petra en Jerash en die wat tijd heeft, een absolute aanrader. Het is verder te hopen dat veel Jordaniërs het boek ook zullen kopen en lezen. En dat daardoor de interesse in dat land voor deze bijzondere monumenten zal toenemen en dat ook de bescherming ervan ter hand wordt genomen. De voormalige kroonprins Hassan zegt daarover overigens in het voorwoord van dit boek een aantal belangrijke zaken.

Tekst: Joost Vermeulen

Foto's: Rénie van der Putte

Gajus Scheltema, 'Megalithic Jordan. An introduction and field guide', American Centre of Oriental Research publications, Amman 2009, ISBN 987-9957-8543-3-1, Prijs \$35.

